Lidia COLESNIC-CODREANCA

REFLECŢII DESPRE DISPARIŢIA LIMBILOR

Reproducem nişte informaţii dintr-un document difuzat în reţeaua Internet, intitulat **De plus en plus des langues sont menacees de disparition** *Il Le Devoire*, 25 iunie 1999, p. B. 6.:

1. *În secolul al XXI-lea o jumătate din cele 6000 de limbi înregistrate vor dispare, deoarece sunt vorbite doar de un număr foarte mic de persoane în etate.*

2. *5% dintre limbile lumii sunt în siguranţă. Avantajul acestora rezidă în faptul că sunt vorbite de mai mult de 1 milion de locutori şi se bucură de susţinerea statului.*

„Moartea" limbilor este o temă recurentă în sociolingvistică şi provoacă multe discuţii: De ce dispar unele limbi? Oare moartea limbilor este similară morţii organismelor vii? În ce circumstanţe moare o limbă şi de ce? Care sunt factorii ce conduc la dispariţia limbilor? Poate fi prevăzut şi stopat acest proces?

Pentru a explica fenomenul dispariţiei („morţii") limbilor se invocă, de obicei, următoarele cauze:

– psihice: dispariţia fizică a membrilor unei comunităţi lingvistice în rezultatul unei calamităţi naturale, al unei epidemii, al unui masacru etc.;

– socioeconomice: abandonarea limbii de către vorbitorii săi, în urma achiziţionării unei alte limbi în scopul avansării lor sociale şi materiale;

– politice: limbile sunt sacrificate pe altarul statului (Hagege, 2000, p. 127-154).

Dacă primele cauze sunt de natură obiectivă şi, prin urmare, inevitabile, ultima este subiectivă, deoarece depinde, în mare măsură, de atitudinea vorbitorilor faţă de limba lor ameninţată de dispariţie. Unii autori „exclud din conceptul ***moartea limbilor*** *schimbul lingvistic* şi *genocidul* şi fac referire la lipsa uzului şi la *substituţia lingvistică*, adică la procesul de abandonare totală a propriei limbi de către o parte a comunităţii lingvistice" (Chandra G., **Vie et mort des langues. Diogene 51**, citat după: **Diccionari de Sociolinguistica**, Barcelona, 2001, p. 178).

În sociolingvistică se utilizează în acest context noţiunea *schimbarea atitudinii faţă de limbă* (de limba dominată). Locutorul nu-şi mai consideră limba demnă de a fi transmisă urmaşilor. Deşi subiectivă, schimbarea atitudinii faţă de limba dominată pare a fi un proces ireversibil. De multe ori, vorbitorii îşi abandonează limba maternă în favoarea limbii dominante sub presiunea factorilor socioeconomici şi politici, care conduc inevitabil la *aculturaţie* – integrarea individului într-un sistem lingvistic diferit de sistemul său de origine.

Astăzi, în ţările africane, multe limbi se află pe cale de dispariţie din cauză că sunt strâmtorate de limbile de largă circulaţie: engleza, franceza etc.

Un exemplu foarte elocvent în acest sens, spicuit tot dintr-o pagină de Internet, din 28 aprilie 2004, este cel intitulat **La culture gabonaise est morte.** E vorba despre o adresare anonimă a unui

BDD-A20879 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

scriitor sau savant către conaţionalii săi din Gabon. Iată câteva observaţii: „Pentru a avea un loc de muncă sau pentru a deveni avantajat, azi în Africa este aproape indispensabil a cunoaşte o limbă străină (engleza, germana, spaniola ş.a.). Cunoaşterea unei limbi bantu şi, în special, a gabonezei niciodată n-a fost un privilegiu pentru găsirea unui loc de muncă. În afară de aceasta africanul părăseşte cu uşurinţă tot ce-i este propriu, favorizând, astfel, dezvoltarea unei culturi străine pe continentul său. Această trăsătură de caracter este caracteristică popoarelor colonizate".

E oportun a aminti aici şi de *glotofagia* englezei, fenomen alarmant, despre care unii cercetători vorbesc în mod direct: „Acesta este imperialismul englezei care ocupă astăzi un loc decisiv printre factorii ce provoacă dispariţia limbilor" (Hagege, p. 243).

Schimbarea atitudinii locutorului faţă de limba maternă poate fi şi consecinţa unor cauze politice. Atât factorii socio-economici, cât şi cei politici (*glotopolitica* statului) creează în societate (în comunitatea lingvistică) situaţii de *conflict lingvistic*, de dominaţie a unei limbi, care provoacă neapărat *războiul limbilor.*

Glotopolitica totdeauna stabileşte (uneori în mod forţat) repartiţia funcţională a limbilor în comunitatea dată. Una dintre limbile utilizate în comunicare devine dominantă, iar cealaltă – dominată. Aşadar, acesta este *bilingvismul* (sau *diglosia*), care nu e altceva decât „coexistenţă inegală şi deci concurenţă incorectă a două limbi în sânul aceleiaşi societăţi" (Henri Boyer, 2001, p.71).

Iată ce scrie despre *diglosie* cunoscutul specialist în lingvistică bască şi occitană Christian Baylon: „O limbă poate muri într-o comunitate bilingvă sau plurilingvă instabilă, adică într-o situaţie lingvistică de diglosie, când limba dominantă a unei majorităţi vorbitoare o poate elimina pe cea a unei minorităţi în decădere" (Ch. Baylon, 1996, p. 136).

Aşa e, însă în contextul nostru sociocultural situaţiile de *diglosie* apărute de-a lungul istoriei au fost (şi mai sunt!) acelea în care limba minorităţii vorbitoare este limbă dominantă, iar cea a majorităţii vorbitoare e limba dominată. De obicei, limba dominantă este utilizată în toate sferele de activitate umană: administraţie publică, învăţământ, mass-media etc., rezervându-i limbii dominate doar sfera colocvială.

În asemenea condiţii limba dominată este considerată de către unii dintre vorbitorii săi o limbă fără perspectivă şi faptul acesta devine un obstacol pentru afirmarea normalităţii sociolingvistice. În mod sigur, *bilingvismul* „declanşează un proces, care, fără o rezistenţă energică din partea uzajului limbii dominate, este ireversibil şi conduce în mod inexorabil la *substituţie* (la *monolingvism* în favoarea limbii dominante)" (Henri Boyer, p. 71).

Aceasta ne-a demonstrat-o cu prisosinţă situaţia din Basarabia istorică (1812-1918) prin conflictul lingvistic român-rus, care n-a fost altceva decât trecerea de la un *monolingvism* inegal la un *bilingvism diglosic*. Limba română, după cum se ştie, a fost substituită în toate sferele de utilizare de către limba rusă, devenind astfel o „limbă de casă" sau „limbă de colibă", deoarece funcţiona doar în mediul familial.

După aprecierile lingviştilor, preocupaţi de această problemă, substituţia unei limbi dominate de către o limbă dominantă şi dispa-

BDD-A20879 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

riţia ei are loc treptat, trecând prin anumite etape.

Iată care ar fi simptomele vlăguirii unei limbi sau ale declinului ei:

1. Absenţa reacţiilor puriste faţă de *interferenţa* masivă a limbii dominante. În acest caz, vorbitorii tineri ai limbii dominate (muribunde) nu mai sunt sensibili la greşelile comise, iar cei în etate nu mai sunt dornici a-i corecta (Ch. Baylon, 139).

2. În conversaţiile orale, colective nu se mai utilizează prenumele şi supranumele limbii dominate.

3. Lipsesc variaţiunile stilistice.

4. Limba dominată este utilizată doar ca „limbă de casă".

Considerăm că limitarea funcţională a limbii, cauzată de situaţiile de *diglosie*, este factorul decisiv care duce la istovirea limbii, la intervenţia masivă a limbii dominante în spaţiul celei dominate. Deci, regresul funcţional atrage după sine şi regresul structural al limbii, deoarece are loc penetrarea masivă a vocabularului cu „împrumuturi" din limba dominantă. „Împrumutul lexical masiv de către limba dominată din cea dominantă este fenomenul principal care însoţeşte declinul ei" (R. Fasold, 1984, citat după: Ch. Baylon, 137). În acelaşi context se mai consideră că: „În faza finală a declinului limbii cuvintele împrumutate din limba dominantă sunt puţin integrate în sistemul fonetic şi deloc în sistemul morfologic al limbii, dimpotrivă, acestea sunt utilizate drept cuvinte obişnuite ale limbii dominate" (N. Dorian, 1981, citat după Ch. Baylon, 137).

Prin urmare, dacă în cazul *interferenţei* masive a limbii dominante lipsesc „reacţiile puriste" sau „ecologice" din partea vorbitorilor limbii dominate, atunci procesul dispariţiei acesteia din urmă devine ireversibil, deoarece denotă *schimbul de atitudine* a locutorilor faţă de propria limbă, aflată în declin. Vorbitorii limbii dominate nu o mai consideră demnă de a fi transmisă generaţiilor următoare.

Limitarea funcţională a limbii sub presiunea factorilor socioeconomici sau politici atrage nu numai regresul structural al limbii, ci şi *schimbul de atitudine* a locutorilor faţă de limba lor muribundă. Vorbitorii îşi abandonează limba maternă în favoarea limbii dominante.

Iată de ce atitudinea pe care o avem faţă de limbă este un factor decisiv în supravieţuirea ei.

Vom încheia cu o informaţie, la fel de revelatoare, despre o altă limbă în declin – limba şamikiuro din Peru. Iată ce spune ultima vorbitoare de limbă şamikiuro Natalia Sangama: „Eu visez în şamikiuro, dar nu pot povesti visele mele nimănui. Sunt unele lucruri care nu pot fi exprimate în spaniolă…"

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Christian Baylon, *Sociolinguistique. Société, langue et discours,* Nathan, 1996.

2. Henri Boyer, *Introduction à la sociolinguistique*, Dumod, 2001.

5. Claude Hagege, *Halte à la mort des langues,* Paris, 2000.

BDD-A20879 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)